

Milan Rastislav Štefánik (1880–1919)

Medailonek pro učitele

Milan Rastislav Štefánik se narodil v početné rodině evangelického pastora Pavla Štefánika. Dětství strávil na západoslovenské Myjavě a v rodných Košariskách navštěvoval vesnickou školu. Otec rodiny byl vášnivým vlastencem, milovníkem slovenské literatury a básníkem. Své syny pojmenoval po knížatech z nejstarších slovenských, resp. velkomoravských dějin – Milana podle vladky Rastislava. Díky otcově bohatě vybavené knihovně se Milan od svého dětství seznamoval se slovensky psanou literaturou, novinami, ale například i českým časopisem *Květy*. Aby mohl Milan studovat střední školu, musel se naučit maďarštině, která byla tehdy úředním a privilegovaným jazykem v Uhrách, tj. zalitavské části Rakouska-Uherska. Gymnázium studoval v Bratislavě (tehdy Prešpurku), Šoproni a nakonec Šarvaši, kde odmaturoval s vynikajícím prospěchem. Jako gymnazista se po vzoru svého otce stal obráncem slovenské řeči i kultury, když psal verše anebo se účastnil studentských manifestací.

V roce 1898 odešel Milan Rastislav podle otcova přání studovat techniku, aby se později stal stavebním inženýrem. Vymínil si však, že místo do Budapešti půjde studovat do Prahy. Zde Milan brzy vyhledal své slovenské krajany, kteří se sdružovali kolem slovenského lékaře a pozdějšího politika Vávro Šrobára ve spolku *Detvan* (od 80. let 19. století pod vlivem T. G. Masaryka a myšlenky česko-slovenské vzájemnosti). Štefánik prostřednictvím spolku organizoval odborné přednášky, kulturní a zábavné pořady zacílené na slovenské i české publikum. Byl opakovaně zvolen předsedou spolku (1901 a 1903). Literárně se Milan Rastislav angažoval v časopise *Hlas*, který roku 1898 začal vydávat Vávro Šrobár. Časopis byl vlastně tištěným orgánem, tzv. hlasistů, tj. příznivců a podporovatelů česko-slovenské vzájemnosti a stoupců Masarykovy realistické politiky. Štefánik dostal na starost redakci oddílu pro umění, tzv. *Umelecký hlas* (vycházel pouze roku 1903).

Ve třetím roce svého studia (1900/1901) na pražském technickém učení se Štefánik rozhodl přestoupit na astronomii. Ta se tehdy vyučovala na filosofické fakultě pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity. Bouřlivák a snílek Štefánik se totiž nemohl smířit s představou stereotypního života inženýra, který se po pracovní době oddá činností typu: „Fajka a pivečko nad vše mu milé, novinky snád' ještě tak z dlhej chvíle.“¹ Budoucnost hvězdáře byla v té době velmi nejistá, proto s Milanovým rozhodnutím jeho otec nesouhlasil a přestal svého syna finančně a morálně podporovat. Milan se však nevzdával a podporován stipendii a několika mecenáši² šel pevně za svým snem. Během studia

¹ Štefánik M. R.: *Historka stará jako svet sám*. In: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 8.

² Prof. A. Vávra, Vávro Šrobár, rodina Vrchlická, Marie Neumannová, aj.

vycestoval na stáž (1902) do švýcarského Curychu, pobýval také v Itálii. V Ženevě se seznámil s kolegou Emilem Schaerem, u kterého se zdokonaloval v broušení optických čoček. Později (1912) mu tento odkázal kompletní hvězdářskou výbavu za zlomek běžné ceny. Roku 1904 obdržel Štefánik v Praze na Karlo-Ferdinandově univerzitě doktorát z filosofie.

Na podzim roku 1905 se vydal Štefánik do Paříže, aby zde absolvoval stáž u vyhlášeného astronoma Camilla Flammariona. V Paříži se setkával s českým umělci, kteří se v metropoli snažili uchytit³. Štefánik začal od roku 1906 pracovat jako asistent prof. Janssena na Meudonské hvězdárně (na pařížském předměstí). V rámci astronomického pozorování několikrát vystoupil na Mont Blanc (1905–06). Za svou vědeckou práci dostal ocenění od Francouzské akademie věd. Po smrti svého „protektora“ prof. Janssena (1907) se Štefánikovo postavení na observatoři zhoršilo, a to především kvůli intrikám jeho francouzských kolegů, kteří mu nepřáli úspěch. Ze Štefánika se stal vědec-světoběžník toužící po vlastní hvězdárně, tj. místě, kde by se mohl svobodně věnovat astronomickému výzkumu; procestoval svět: v letech 1907–1913 se vyskytoval v Taškentu, Petrohradě, Alžírsku, na Tahiti, v Brazílii, Ekvádoru. K založení hvězdárny bylo však zapotřebí nashromáždit mnoho finančních prostředků. Štefánik chtěl proto zbohatnout na svých vynálezech: od doby, kdy Louis Blériot přelétl se svým letadlem Lamanšský průliv (1909), se začal Milan Rastislav zajímat o letecké motory a jejich konstrukci. V letecké dopravě viděl budoucnost lidstva.

V roce 1912 usiloval Štefánik o místo profesora na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Poté, co byl odmítnut, rozhodl se vybudovat hvězdárnu na Tahiti (Francouzská Polynésie), kde se chtěl zároveň usadit. Ve stejném roce mu bylo uděleno francouzské státní občanství za jeho vědeckou činnost. Roku 1913 byl vyzván francouzskou vládou, aby se jako odborník podílel na misi v Ekvádoru. Zde měl Štefánik pomoci prosadit francouzský monopol na vybudování meteorologické stanice a bezdrátové telegrafické sítě. Již tehdy byl v kontaktu s vlivnými francouzskými poslanci⁴, kteří se stali jeho ochránci a později mu pomohli najít cestu do pařížských salónů⁵, kde Štefánik přesvědčoval francouzské politiky o smysluplnosti samostatného československého státu.

Po úspěšné misi v Ekvádoru (prosadil, aby telegrafní síť spravovali Francouzi) se Štefánik v Paříži léčil se žaludeční chorobou⁶. Z toho důvodu také nemohl bezprostředně po vypuknutí první světové války narukovat do francouzské armády. Na podzim 1914 byl konečně uschopněn k boji. Avšak podnikavý Štefánik se nemohl spokojit se zařazením prostého frontového pěšáka. Vymínil si, že absolvuje pilotní kurz a kvalifikuje se jako vojenský pilot. V roce 1915 se začlenil do francouzské letky M. F. 54. V květnu téhož roku byl povýšen na poručíka za svou statečnost v boji a pro své mimořádné kvality v předpovídání počasí; důstojník Štefánik je právem považován za zakladatele vojenské meteorologické služby ve Francii. Na podzim roku 1915 odešel na vlastní žádost bojovat na srbskou frontu na pomoc „svým slovanským bratřím“ po boku dohodových vojsk. Na přelomu let 1915–16 však došlo k porážce a rozkladu srbské armády a Štefánik byl evakuován spolu s přeživšími zbytky srbského vojska do Itálie. V Římě se léčil v nemocnici Královny Matky, kde byl pod ochranou své pozdější příznivkyně Claire de Jouvenel.

V prosinci 1915 se Štefánik vrátil do Paříže, kde se podrobil operaci žaludku a zůstal po delší čas upoután na lůžko. V té době do Paříže přicestoval E. Beneš. T. G. Masaryk dorazil z Londýna v lednu 1916. Štefánik využil svých pařížských kontaktů a zprostředkoval Masarykovi schůzku s francouzským

³ Sochaři B. Kafka, O. Španiel; malíři L. Strimpl, T. F. Šimon

⁴ Poslanec Anatole de Monzie, senátor a ministr námořnictva Emil Chautems

⁵ Např. salon paní Claire de Jouvenel

⁶ Štefánik trpěl od svých vysokoškolských studií až do své smrti žaludeční chorobou (na počátku žaludeční vřed, podstoupil několik operací). V posledních letech života se k ní přidaly ještě záchvaty náhlého omdlávání.

předsedou vlády Aristidem Briandem. Zařídil také, aby známý pařížský deník *Matin* (Ráno) otiskl rozhovor s Masarykem o zápasu Čechů a Slováků za svoji samostatnost. V únoru založili Masaryk, Štefánik a Beneš s českým poslancem Josefem Dürichem *Československou národní radu* (ČSNR), která se stala vrcholným orgánem čs. odboje. Štefánik se od té doby ujal náboru Čechů a Slováků do legií, tj. vojsk bojujících na straně Dohody za samostatné Československo. Za tímto účelem navštívil státy, kde byli buď početní čs. zajatci z R-U armády anebo významné krajanské komunity: jaro 1916 – Itálie, 1916–17 – Rusko, podzim 1916 – Rumunsko, léto 1917 – USA, zima 1917/18 – Francie, jaro 1918 – Itálie, 1918–19 – postupně USA, Japonsko a Rusko, jaro 1919 – Itálie, květen 1919 – cesta na Slovensko.

Na konci roku 1917 bylo jasné, že separátní mír s R-U vyjednán nebude – nejen, že Rusko bylo bolševickou revolucí uvedeno v chaos a východní fronta se zhroutila uzavřením příměří mezi Německem a Ruskem, ale navíc západní fronta začala být v ohrožení a očekávala se mohutná německá ofenzíva. V této situaci jednotlivé dohodové státy uznaly čs. legie jako samostatnou čs. armádu podléhající politicky ČSNR, tj. vedoucímu výkonnému orgánu Československa (smlouva s Francií v únoru 1918 a s Itálií v dubnu 1918). Štefánik se výraznou měrou podílel na vytvoření textu těchto smluv (v Itálii byl signatářem za ČSNR). Dokázal udržet jednotný postup ČSNR, když v Rusku odstranil fanaticky rusofilského a západu nepřátelského Düricha. V USA dokázal Štefánik díky svým agitacím a manifestu „Kto za pravdu horí“ mobilizovat několik tisíc Čechů a Slováků do čs. legií. V neposlední řadě dokázal Štefánik přimět gen. Janina (vedoucího fr. vojenské mise v Rusku) a maršála Foche (vrchního velitele Dohody), aby nařídili transport čs. legií ze Sibiře do Československa.

Počátkem května 1919 se generál Štefánik vypravil do své vlasti na Slovensko. Jeho cesta a následná tragická smrt 4. 5. 1919 na letišti poblíž Bratislavy byly interpretovány různě. Nejpravděpodobnější se zdá být verze, která tvrdí, že došlo k poruše letadla a jejím následkem pilot nezvládl přistání⁷.

Milan Rastislav Štefánik byl renesanční osobností: vědec, diplomat, umělec, humanista a snílek i chladnokrevný voják. Byl francouzským a rakousko-uherským (až do konce první světové války) občanem. Jeho přítelkyně Claire de Jouvenel ho označila za génia a moderního hrdinu humanity⁸. Jeho památce vystavěla čs. vláda monumentální pomník na hoře Bradlo v západním Slovensku.

Štefánikova vojenská kariéra a vyznamenání⁹:

27. 7. 1912 – francouzské občanství

31. 7. 1914 – řád Čestné legie za vědeckou práci (Chevalier de la Légion d'Honneur)

3. 5. 1915 – poručík (sous-lieutenant à T.T.)¹⁰

⁷ O této problematice existuje bohatá literatura, jejíž výběr je uveden v oddílu Bibliografie.

⁸ Osuský, Š. – Pavlu, B. *Štefánik, kniha prvá: spomienky a postrehy*. Praha: L. Mazáč, 1938, s. 50.

⁹ Zuzana STANOVÁ FAIVRE-DUPAIGRE. L'étonnante carrière militaire et diplomatique de M. R. Štefánik (1914–1918) à la lumière des Archives Militaires du Château de Vincennes à Paris. In: Ferenčuhová, B (ed.). *Milan Rastislav Štefánik Astronome, soldat, grande figure franco-slovaque et européenne. Actes du colloque de Paris le 16 mars 1999. Conférences tenues à l'Ecole militaire le 15 avril 1999*. Bratislava: Spoločnosť pre dejiny a kultúru strednej a juhovýchodnej Európy, 1999, s. 41–50.

¹⁰ Štefánikovi byly všechny důstojnické hodnosti uděleny pouze dočasně (à titre temporaire), tj. ke splnění určeného misijního úkolu. Vojenské hodnosti mu sloužily především k reprezentaci (čs. armádního sboru) a měly mu zajistit snazší plnění svěřených úkolů. Pro porovnání českých, resp. rakouských a francouzských vojenských hodností viz: BŘACH, R. *Generál Maurice Pellé. První náčelník hlavního štábu*. Praha: MO ČR, 2007, s. 220.

20. 3. 1916 – nadporučík (lieutenant à T.T.)

srpen 1917 – kapitán (capitaine à T.T.)

leden 1918 – podplukovník (lieutenant-colonel à T.T.)

21. června 1918 – brigádní generál (général de brigade à T.T.)

listopad 1918 – 2. stupeň Čestné legie (Commandeur de la Légion d'Honneur)

Bibliografie:

- Bartůšek, J. *Štefánik, kniha druhá: vzpomínky a jiné příspěvky*. Praha: L. Mazáč, 1938.
- Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935.
- Bourdon, M. Z deníku Štefánikova mechanika. Překlad Bareš, A. – Bartůšek, J. *Naše revoluce. 1927/ roč. V., s. 274–294*.
- Čapka, F. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1998.
- Duffack, J. J. *Štefánik a Československo*. Praha: Naše vojsko, 2007.
- Ferenčuhová, B (ed.). *Milan Rastislav Štefánik Astronome, soldat, grande figure franco-slovaque et européenne. Actes du colloque de Paris le 16 mars 1999. Conférences tenues à l'Ecole militaire le 15 avril 1999*. Bratislava: Spoločnosť pre dejiny a kultúru strednej a juhovýchodnej Európy, 1999.
- John, M. *Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny*. Olomouc: Votobia, 2000.
- Juríček, J. *M. R. Štefánik. Životopisný náčrt. 2. Vydání*. Bratislava: Mladé léta, 1990.
- Mlynárik, J. *Cesta ke hvězdám a svobodě*. Praha: Lidové noviny, 1991.
- Osuský, Š. – Pavlu, B. *Štefánik, kniha první: spomienky a postrehy*, Praha: L. Mazáč, 1938.
- Polívka, V. *Pamiatke Štefánikovej*. Lučenec: vlastný náklad, 1929.

Internetové stránky věnované M. R. Štefánikovi: <http://www.lamahe.sk/stefanik/>

(autorem je Ľuboš Briatka, syn Dr. Ladislava Štefánika, který byl bratrem Milana Rastislava)

Publikace zabývající se Štefánikovou tragickou smrtí:

- Ďurica, M. S. *Milan Rastislav Štefánik vo svetle talianskych dokumentov*. Bratislava: THB, 1998.
- John, M. *Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny*. Olomouc: Votobia, 2000.
- Mlynárik, J. *Cesta ke hvězdám a svobodě*. Praha: Lidové noviny, 1991.
- Rychlík, J. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997.

Milan Rastislav Štefánik (1880–1919)

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2014.